

Nizami Gəncəvi: poetik sözün elmi cövhəri

Təhminə Bədəlova

Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru

AMEA Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutu. Azərbaycan.

E-mail: tehmine_b@mail.ru

Annotasiya. XII əsr Azərbaycan şairi Nizami Gəncəvinin yaradıcılığı elə bir zəngin xəzinədir ki, istənilən mövzu üçün müraciət etsək, burada dəyərli, elmi-fəlsəfi baxımdan əsaslandırılmış dərin mülahizələrin, qiymətli fikirlərin olduğunu görürük. Bu hər şeydən əvvəl ondan irəli gəlirdi ki, bir neçə dili mükəmməl bilən şair özü dövrünün elm sahələrinə dərin bələd idi və bu biliklərini əsərlərində ustalıqla tətbiq etməyi bacarırdı. Nizami "Şərəfnamə"də bizim indi heyran qaldığımız bilik dairəsinin genişliyinin sirtini açır. Şair deyir ki, elə bir gecə olmamışdır ki, yeni bir şey öyrənmədən başımı yastığa qoyum. Odur ki, Nizami fikirlərini, sətiraltı mənalarnı, işarə etdiyi mətləbləri ancaq hazırlıqlı oxucu anlaya bilər.

Məqalədə Nizami Gəncəvinin poetik mənalarnın açılmasına xidmət edən elmi fikirlərinə diqqət yetirmiş, bədiiliklə elmin vəhdətindən yaranan dərin mənalarnın məzmun və mənə yükünü açmağa çalışmışıq.

Açar sözlər: Nizami, qızıl, gümüş, civə, hikmət, bədiilik və elmiliyin vəhdəti

Məqalə tarixəsi: göndərilib – 11.10.2021; qəbul edilib – 28.10.2021

Nizami Ganjavi: scientific essence of poetic word

Tahmina Badalova

Doctor of Philosophy in Philology

Institute of Literature named after Nizami Ganjavi of ANAS. Azerbaijan.

E-mail: tehmine_b@mail.ru

Abstract. The creative work of Nizami Ganjavi - the Azerbaijani poet of the XII century is such a great and rich treasure that, if we address to any subject, we will find valuable, scientifically deep and philosophical thoughts, views and significant ideas here. This was due to the fact that the poet, who was fluent in several languages, and deeply acquainted with the sciences of his time, was able to skillfully use this knowledge in his works. Nizami in his work "Sharafname" reveals the secret of the depth of his knowledge admired by us. The poet says that there has never been such a night that I sleep without learning anything new. Therefore, only a qualified reader can understand Nizami's thoughts, subtexts and points.

The article focuses on Nizami Ganjavi's scientific ideas, which reveal his poetic meanings, the content of the deep meanings arising from the unity of artistry and science.

Keywords: Nizami, gold, silver, mercury, wisdom, unity of artistry and science

Article history: received – 11.10.2021; accepted – 28.10.2021

Giriş / Introduction

XII əsr Azərbaycan şairi Nizami Gəncəvinin yaradıcılığı elə bir zəngin xəzinədir ki, istənilən mövzu üçün müraciət etsək, burada dəyərli, elmi-fəlsəfi baxımdan əsaslandırılmış dərin mülahizələrin, qiymətli fikirlərin olduğunu görürük. Bu hər şeydən əvvəl ondan irəli gəlirdi ki, bir neçə

dili mükəmməl bilən şair özü dövrünün elm sahələrinə dərinləndirən bələd idi və bu biliklərini əsərlərində ustalıqla tətbiq etməyi bacarırdı. Nizami “Şərəfnamə”də bizim indi heyran qaldığımız bilik dairəsinin genişliyinin etirafını açır:

نختم شبی شاد بر بسترى
که نگشادم آن شب ز دانش درى

[8]

*Bir gecə də olsun mən yatağa rahat girmədim,
Elmin yeni bir qapısını açmadan.* [2, s.46]

Əsas hissə / Main Part

Şairin elmə, bilik öyrənməyə nə qədər böyük önəm verdiyini cahan hökmdarı, Nizamının ədalətli şah idealının təəcəssümü olan İskəndərin İstəxrdə taxtda oturduqdan sonra “fars kitabxanasındakı” kitabları tərcümə edilmək üçün Yunana göndərməsi, özü Ərəbistanı gedərkən onun üçün əziz olan, “qoynunda hökmdarın şahənə incisini daşıyan”, İsgəndərin evləndikdən sonra “Cahanbanu” adını verdiyi Rövşənəklə (Daranın qızı,) birlikdə qiymətli əşyaların, xəzinənin sırasında məhz kitabların da Ruma aparılmasını tapşırması bir daha sübut edir. Çünki Nizamiyə görə, “gözəl üzü nazla, sevgi ilə, təzə qəlbi (körpəlikdən başlayaraq) elmlə, hikmətlə pərvəriş etdirmək lazımdır”.

Odur ki, Nizami fikirlərini, sətirləti mənalərini, işarə etdiyi mətləbləri ancaq hazırlıqlı oxucu anlaya bilər. Elm və sənətin sirləri və alimin, sənətkarın nüfuzu ilə bağlı biri-birindən dəyərli, ibrətətamiz düşüncələr, gözəl illüstrativ hekayətlər şairin məsnəvilərində əhəmiyyətli yer tutur. Nizamının fikrincə, müvəffəqiyyətin başlıca meyarı zəhmətkeşlik, istedad və idrakin qüdrətidir.

Nizamının oxucuya çatdırmaq istədiyi fikirlərin elmi yükü çoxşaxəli və sözün əsl mənasında ağırdır. Çox vaxt oxucuya, elə tədqiqatçının özünə də mənanı dərk etmək üçün təkcə filoloji biliklər kifayət etmir, başqa elm sahələrinə üz tutmaq lazım gəlir. Məsələn, adi bir səhnənin təsvirində, poetik sözün obraz yaratma imkanlarından istifadə edən şair ilk baxışdan nəzəri cəlb etməyən bir fiziki bilgi verir: səsin dalğalar vasitəsilə yayıldığına işarə edir. “Şərəfnamə”də göstərilir ki, Çin xaqanı hökmdara qonaq gəlir, məclis qurulur və söhbət başlayır. Qarşılıqlı “söz mübadiləsini” şair özünəməxsus ifadə ilə çox orijinal ifadə etmişdir:

دران خرمیهای با ناز و نوش
رسیده ز لب موج گوهر به گوش

[8]

*Nazla, nişla dolu olan bu şənlikdə
Söz incilərinin dalğası dodaqdan qulağa axırdı.* [2, s.289]

Məlumdur ki, akustika elmi hələ eramızdan əvvəl inkişaf etməyə başlamışdır və Nizamının əsl peşəsi şairlik olsa da, o, fizikanın bu sahəsindəki biliklərdən xəbərdar olmuşdur.

Şair “İqbalnamə”də ağıln və düşüncənin çata biləcəyi “üfüqləri” müqayisə edib dövrün insanlarının elmə deyil, nücumə meyil etdiklərindən şikayətlənərək “torpaqdan yaranan və torpaqda olanı” qarşılaşdırır və bu zaman onu qızilla müqayisə edərək yazır:

Qızıl toz halına gələrsə əgər,
Civəylə onları cəm edər zərgər. [3, s.108]

Bu beytdən aydın olur ki, Nizami qızılın fiziki və kimyəvi xassələrini, onun başqa metallarla qarşılıqlı əlaqəsini dərinləndirən bilmişdir. Məlumdur ki, təbiətdə adi şəraitdə yeganə maye metal civə-

dir. Qızıl, gümüş, platin kimi qiymətli metallar isə adi halda heç bir metalla reaksiyaya girmirlər və elə məhz bu xüsusiyyətlərinə görə də zینət əşyaları kimi də qiymətliyərlər. Onlar yalnız civə ilə birləşərək amalqama adlanan xəlitə əmələ gətirirlər. Qədim zamanlardan civənin qızılı özünə cəlb etmək xüsusiyyəti məlum idi və təbiətdə qızıl əldə edildikdə bu üsuldan istifadə olunurdu. Belə ki, qızıla təbiətdə saf halda deyil, qarışıqlar şəklində, daha çox torpaqla qarışıq halda rast gəlinir. Tərkibində qızıl olan qarışıqdan qızılı civə vasitəsilə ayırırdılar: civə qızılı özünə cəlb edir, sonra isə isitməklə buxarlanıb uçur və saf qızıl əldə edilirdi. Zərgərlikdə də oxvulanı toz halına düşmüş qızılı bir yerə yığmaq üçün bu üsuldan istifadə etmişlər və qızilla civənin “münasibətindən” xəbərdar olan Nizami torpağın hər şeyi, o cümlədən insan bədənini “udmasından” danışarkən bu bilgidən istifadə edərək həm sözlərini elmi baxımdan əsaslandırılmış, həm də poetik bənzətmə yaratmışdır:

چو هرچ آن بود بر زمین ریز
به سیماب جمع آورد خاک بیز
چو زر پراکنده را چاره ساز
به سیماب دیگر ره آرد فراز
گر اجزای ما را که بودش روان
دیگر باره جمعی بود می توان

[9]

*Qızıl tozu nə qədər xırdalansa da,
Fərasətli adam onu civə ilə bir yerə toplayar.
Bir halda ki, dağılmış qızılı ağıllı adam
Civə ilə yenidən bir yerə yığa bilər,
Kaş bizim hərəkətdə olmuş üzvlərimizi də
Yenidən bir yerə yığmaq olaydı.* [4, s.516]

Şair “Sirlər xəzinəsi”ndə də yazır ki, “Civə kimi qızıl dərdini çəkməyənlər isə, / Gümüş olub Səncər dəmirini yeməyiblər” [7, s.66]. Bu beytdə də şair qızilla civənin və gümüşlə dəmirin qarşılıqlı fiziki təsirini özünəməxsus şəkildə mənalandırır: qızıl daima civəyə doğru can atır, civə isə qızıla meyil göstərmir, gümüşlə isə dəmir arasında isə heç bir fiziki reaksiya baş vermir. Professor Rüstəm Əliyev beytin ikinci mısrasının izahında yazır ki, “Məşhur səlcuq Sultan Səncər (1117-1157) öz sikkəsini yalnız qızıl pul üstünə vurarmış. O, tarixdə qüdrət və əzəmət rəmzi kimi tanınmışdır” [7, s.261].

Ümumiyyətlə, Nizamının ayrı-ayrı beytlərində qızılın bu və ya digər kimyəvi və fiziki xüsusiyyətlərinə uyğun bənzətmələrin yaradılması şairin bu səhədəki məlumatının dərinliyini sübut edir: “*Bir yəhudi misə qızıl çəkdi*”, “*Məgər qızılı sınaqdan keçirmək üçün məhək daşına çəkməzlərmiz?*”, “*Torpağımı qızıl suyuyla yığmışlar*” və s.

“İqbalnamə”nin “İsgəndərlə Sokratın əhvalatı” hissəsində şair gümüşün parlaqlığı və tərkibinin saflığını deyilən sözün, verilən cavabın dəyəri ilə müqayisə edir, civənin xüsusiyyətindən isə insanın psixoloji durumunu daha aydın və təsirli şəkildə çatdırmaq üçün istifadə edir: müdrik filosof Sokrat hökmdara qulağını açıb ağıllı və hikmətli məsləhətləri dinləməyi tövsiyə edir:

*Sokrat verdi ona gümüşlək cavab:
Dedi ki: "Qulağa tökülməz simab!"* [3, s.87]

Qeyd edək ki, zərgərlik sənətində işlədilan digər metallar və mineralların xassələrindən istifadə edərək yaradılan və bəddii söz sənətkarlığı baxımından qüsursuz bəddii təşbih və istiaqlərə Nizami poeziyasında istənilən qədər nümunə tapmaq olar. Məsələn, şair “Xosrov və Şirin” əsərində təbiətdə mineral şəklində əldə edilən və qiymətli daşlardan olan ləlin yenə qiymətli mineral almazla qarşılıqlı fiziki əlaqəsindəki incə nüansdan hökmdarın yeni əsər yazılmasına işarə etməsindən

söhbət açdığı məqamda həm qüdrətli sultana ehtiramını, həm də yazdığı kitabın dəyərini bildirmək üçün məharətlə istifadə edir:

به دولت داشتند اندیشه را پاس
نشاید لعل سفتن جز به الماس

[10]

*Dövlət yardımıyla tökdülər tədbir,
Ləli dəşmək üçün almaz gərəkdir.* [6, s.41]

Nizami Gəncəvi əsərlərində rast gəldiyimiz elmi biliklər hələ qədimlərdən xalq arasında sınıq, daha sonralar isə təcrübələrlə təsdiqini tapmışdır və hətta bu günədək məişətdə istifadə olunmaqdadır. Tarixi mənbələrdən öyrənirik ki, qədim zamanlardan gümüşün antibakterial xüsusiyyəti, bakteriostatik təsirə malik bir metal olduğu məlum idi. Hətta uzaq yürüşlər zamanı hökmdarlar və sarayın yüksək rütbəli mənsubları üçün orzaq və su ehtiyatı məhz gümüş qablarda saxlanılırdı ki, uzun müddət yararlılıq keyfiyyətini itirməsin. Bu gün də suyun tərkibindəki birləşmələri bakteriyaları məhv etmək üçün onu içərisinə gümüş atılmış bir qabda saxlayıb sonra içirlər. Və yaxud tərkibində gümüş ionları yüksək miqdarda olan çayın suyunda çimmək insanları yoluxucu xəstəliklərdən qoruyur. Gümüşün bu keyfiyyətinin elmi izahında isə deyilir: “*Gümüş ionları bakterial hüceyrələrin daxilinə keçir və mikroorqanizmlərin fermentlərini blokadağa alır və bu zaman əksər ibtidailər məhv olurlar. Gümüş, dezoksiribonuklein turşularının azotlu əsasları ilə əlaqəyə girərək DNT-nin stabilliyini pozur və uyğun olaraq bakteriyaların, göbələklərin və virusların həyat qabiliyyətlərini pozulur. Bundan başqa, gümüş ionlarının sürətlə hüceyrəyə, sitoplazmatik membrana daxil olması, hüceyrə təbəqəsinin funksiyasının pozulması (bakteriostatik effekt) və çoxlu sayda bakterial fermentlərin blokadası (bakteriolitik effekt) mikroorqanizmlərin məhvində səbəb olur*” [1]. Aşağıdakı beytdən görünür ki, gümüşün bu xüsusiyyəti Nizamiyə bölli olmuşdur və şair “Şərəfnamə”də əsrinin dəyərini göstərmək üçün bu biliyindən məhz öz üslubuna yaraşan bir şəkildə istifadə edərək yazır:

من از آب این نقره تابناک
فرو شستم آلودگیهای خاک

[8]

*Mənsə bu parıldayan gümüşün suyu ilə
Torpağın bütün çirklərini yuyub aparıram.* [2, s.47]

Gümüşdən danışmışkən, “İskəndərin güzgülü düzəltməsi” fəslindən də bəhs etmək yerinə düşürdü. Nizamının güzgülünün yaranmasına dair nəql etdiklərinə keçməzdən əvvəl qeyd edim ki, müasir dövrdə güzgülərin yaranması texnologiyası inkişaf etsə də, qədim dövrdə güzgülərin məhz hamarlanmış metallardan hazırlandığını müasir elm sübut etmişdir. İskəndərə qədər güzgülünün icad edilmədiyini söyləyən şair (təbii ki, Nizami bu fikri bədii məqsədi üçün qeyd etmişdir) güzgülünün yaradılması prosesinin təsvirini verərkən bir neçə metalın kimyəvi birləşmələrinin xüsusiyyətlərindən bəhs edir: əvvəlcə qızıl gümüşü qəlibə töküüb seyqəllə hamarlayırlar (qeyd edək ki, tarixdə güzgülərin qızıl və daha çox gümüşdən düzəldilməsinə dair faktlar vardır, lakin bu metallar bahalı olduqlarına görə sonralar bu üsuldən istifadə edilməmişdir), lakin gözələnən nəticəni əldə edə bilmirlər, çünki alınan müstəvidə “öz qiyyətlərini düzgün görmürlər”. Bütün gövhərlər sınaqdan keçirildikdən sonra növbə dəmirə çatır:

سرانجام کاهن درآمد به کار
پذیرنده شد گوهرش را نگار
چو پرداخت رسام آهنگرش

به صیقل فروزنده شد پیکرش
همه پیکری را بدان سان که هست
دروید رسام گوهر پرست

[8]

*Elə ki, iş dəmirə çatdı,
Onun əks etdirəni xoşa gəldi.
Dəmirçi sənətkar seyqəl verincə,
Dəmirin cövhəri seyqəllə işıqlandı.
Bütün qiyyətləri nə cür ki, vardı,
Cövhərə pərəstiş edən sənətkar o cür də gördü.* [2, s.111]

Lakin iş bununla bitmir, indi də güzgülünü hansı formada düzəldirlərsə, görüntü həmin şəkli alır: enli olurdusa, çöhrəni enli göstərirdi, uzununa olurdusa, alını uzadırdı, dördbucaqlı və altıbucaqlı formalar da istənilən nəticəni vermir. Sonda onu dəyirmi şəkildə düzəltməyi qərara alırlar və yalnız bu zaman “onu hansı tərəfə döndərsələr də, eyni görüntünü verirdi”. Fikrimizcə, şair bu məqamda, yəni güzgülünün görüntünü məhz dəyirmi şəkildə düzgün əks etdirə bilməsinə Yer in küre şəkildə olması ilə əlaqələndirmişdir. Eyni zamanda, Nizami əldə edilən uğurlu nəticədə həndəsi biliklərin rolunu qeyd edərək yazır:

بدین هندسه ز آهن تیره مغز
برافروخت شاه این نمودار مغز

[8]

*Bu həndəsi yolla, qara beyinli dəmirdən
Şah bu gözəl əks eyləyəni parlatdı.* [2, s.112]

Şair elmi biliklərindən insanın daxili aləmini, xarakterinin ayn-ayrı cizgilərini səciyyələndirmək üçün də məharətlə istifadə edir. “İqbalnamə”də şair başqasına tərbiyə verən kəsin əvvəlcə öz daxilini təmizləməli, mənən yüksəlməli olduğunu dəmirin cilalanaraq aynaya çevrilməsi və oksidləşərək paslanması hadisələrini fonunda obrazlı ifadə etmişdir: “Dəmiri ayna tək parıldayan insan, Pası (Fe(OH)₃) silməlidir öz vicdanından” [3, s.88].

Nizami Gəncəvinin hərtərəfli elmi biliyi “Yeddi gözəl” əsərində Xəvərnəq qəsrinin tikintisinin detallı təsvirində də hətta müasir oxucuları heyran qoymaya bilmir. Əvvəlcə sarayın tikiləcəyi yer seçilir, sonra isə usta axtarılıb tapılır. Burada qəsrin tikilməsini təsvir edən şair riyazi ölçülərdən danışır, bəzi cihaz və alətlərin (məsələn, üstürlab, dəmirölçən, seyqəl), maddə və materialların adlarını çəkir. Məsələn, şair yazır:

*Südlə sirişümlə edilmiş suvaq,
Baxanı əks edir güzgülər sayaq.* [5, s.56]

Burada əsrlərə yoldaşlıq edərək bu günümüzədək gəlib çatan abidələrin davamlılığını şərtləndirən tikinti materialları ilə də tanış ola bilirik. Sirişüm yumurta sarısından düzəldilmiş yapışqan maddədir. Südlə sirişümdən qarışığından vurulan suvaq möhkəm olmaqla yanaşı, həm də güzgülü kimi əks edir. Elə bu xüsusiyyətdən irəli gələrək qalanın daha bir özəlliyi də ortaya çıxır. O qədər hamar suvaq vurulmuşdur ki, o, günün saatlarına uyğun olaraq rəngini dəyişir: səhərlər mavi, günorta Günəş çıxanda sarı, bulud günün qabağını örtəndə isə ağ rəngə boyanardı.

*Bəzənib düzənən gəlinə bənzər,
Üç rəngə boyanar hər axşam. səhər.
Üç rəng ona gözəl bazək verərdi:
Göy, sarı, bir də ağ rəngə girərdi.*

*Səhər asimandan göy rəng alardı,
Çiyinə mavi bir örtü salardı.
Günəş baş verəndə üfüqdən yənə,
Saray da dönərdi günəş rənginə.
Bulud baş vuranda yənə əlbəal
Olardı buludtək ağ, lətif, gözəl.
Havayla yekrənglik həvəsi vardı,
O gah qaralardı, gah ağarardı.* [5, s.56]

Əlbəttə, burada şair təxəyyülünün intəhasızlığı rəğbət oyadır. Lakin bu təsvirdə həqiqətin də payı olduğunu qəti inkar etmək olmaz. Çünki Şərq memarlığının üsulları bu gün də dünya elminin açma bilmədiyi sirlərlə doludur: ilin, ayın hansı günündən asılı olmayaraq günorta namazının vaxtında divarına işıq düşən Gəncədəki Şah Abbas məscidi, İsfahanda bir şamla isinən hamam və s.

Məharətlə seyqəl çəkilməmiş səthin görüntünü əks etdirmək xüsusiyyətinə malik olmasına “Şərəfnamə”də “Rum və Çin naqqaşlarının yarışı” fəslində də rast gəlirik. Rəsm çəkməkdə rumlu və çinlidən hansının daha mahir olduğunu müəyyənləşdirmək üçün düzənlənən yarışın sonunda hökmdar hər iki sənətkarın yaratdığı surətin tam eyni olmasından çox təəccüblənir və bunun sirrini tapmağa çalışır. Məlum olur ki, rumlu rəssam şəkil üzərində işləyərək çinli sənətkar “dayanmadan divara seyqəl” çəkirmiş və yarışın əvvəlindən araya çəkilən pərdə qaldırılarda rumlunun çəkdiyi şəkil çinlinin seyqəl vurduğu divarda əks olunmuş:

هر آن نقش کان صفه گیرنده شد
به افروزش این سو پذیرنده شد
بر آن رفت فتوی دران داوری
که هست از بصر هر دو را یآوری
ندانند چو رومی کسی نقش بست
که صفل چینی بود چیره دست

[8]

*Bu tərəfdə yaranmış bütün naxışları,
O tərəf rövnaqla əks etdirirdi.
Bu işdə fitvanı belə verdilər ki,
Hər ikisi bəsirət sahibidir.
Rumlutək heç kimsə naxış vura bilməz,
Ancaq seyqəl çəkməkdə çinli üstündür.* [2, s.291]

Nizami əsərlərində bir çox qədim yunan alimlərinin adlarını çəkir, qəhrəmanlarının səciyyəvi keyfiyyətlərini daha qabarıq şəkildə çatdırmaq üçün onların bu və ya digər xüsusiyyətlərini uyğun gələn elm sahəsinin tanınmış nümayəndəsi ilə müqayisə edir. uğurlu və maraqlı təşbihlər yadır. Şairin məsnəvilərində ən çox yer verilən, qəhrəmanların məişətinə daxil olan, onların tale yollarının istiqamətini dəyişən rəssam obrazlarından biri “Xosrov və Şirin”dəki Şapurdur. Şair Şapur oxucusuna təqdim etmək, daha doğrusu, tanıtmək üçün onu əfsanəvi söhrətə malik rəssam Mani, əsərlərindəki simmetriyanı, riyazi dəqiqliyi göstərmək üçün yunan riyaziyyatçısı İqlid (Evklid) ilə müqayisə edir və onun hətta görmədiyi, yalnız haqqında eşitdiyi şəxsin xəyalən rəsmi ni yaratmaqda, hətta suyun üzərində belə, rəsm çəkməkdə mahir olduğunu deyir:

*Nəqşində Maninin söhrəti vardı,
Rəsmində İqlidis qüdrəti vardı.
Zirək, şəkil çəkən, qələmi iti,
Xəyalən çəkərdi min bir surəti.
İncə, zərif işdə xeyli pərgardı,
Suların üstündə naxış salardı.* [6, s.89]

Nəticə / Conclusion

Hər beyti, hər misrası hikmət dünyasına bir açar olan Nizami sənətinin sirlərini bir məqalə çərçivəsində açmaq, təbii ki, mümkün deyildir. Şairin əsərləri təbəbətə, insanın daxili orqanlarının funksional xüsusiyyətlərinə, qan dövranının əhəmiyyətinə, astronomiyaya, gənaşılama, metalizmə, sümükləmə, xalçaçılıq və toxuculuq sənətlərinin sirlərinə dair qiymətli və maraqlı fikirlərlə olduqca zəngindir. Nizami Gəncəvi düşüncəsinə xas əlamətdar cəhət isə budur ki, şair bu biliklərini, sadəcə nəql etməmiş, onlardan çatdırmaq istədiyi bədii fikrin təsir gücünü, elmi əsasını təsdiqləmək, “çox söz işləmədən” dərin mənalara aşıllamaq üçün sənətkarlıqla istifadə etmişdir.

Ədəbiyyat / References

1. Gümüş. <https://az.wikipedia.org/wiki/Gümüş>
2. Nizami Gəncəvi. İskəndərnəmə. Şərəfnamə (filoloji tərcümə Qəzənfər Əliyevindir). Bakı: “Elm”, 1983.
3. Nizami Gəncəvi. İskəndərnəmə. İqbalnamə (tərcümə edən Mikayıl Rzaquluzadə). Bakı: “Lider”, 2004.
4. Nizami Gəncəvi. İskəndərnəmə. İqbalnamə (filoloji tərcümə Vaqif Aslanovundur). Bakı: “Elm”, 1983.
5. Nizami Gəncəvi. Yeddi gözəl (tərcümə edən Məmməd Rahim). Bakı: “Lider”, 2004.
6. Nizami Gəncəvi. Xosrov və Şirin (tərcümə edən Rəsul Rza). Bakı: “Lider”, 2004.
7. Nizami Gəncəvi. Sirlər xəzinəsi (filoloji tərcümə Rüstəm Əliyevindir). Bakı: “Qanun”, 2014.
8. *شرف نامه «خمسه» نظامی*
9. *خر دنامه «خمسه» نظامی*
10. نظامی گنجوی. خسرو و شیرین. <https://ganjoor.net/nezami/5ganj/khosro-shirin/sh6/>

Низами Гянджеви: научный суть поэтического слова**Тахмина Бадалова**

Доктор философии по филологии

Институт литературы имени Низами Гянджеви НАНА. Азербайджан.

E-mail: tehmine_b@mail.ru

Резюме. Творчество азербайджанского поэта XII века Низами Гянджеви является сокровищницей, охватывающей всевозможные темы. В нем сконцентрированы ценные мысли, подкрепленные научно-философским содержанием. Этот мастер поэзии владел несколькими языками и хорошо разбирался в современных науках, что позволяло ему передавать свои наблюдения с помощью поэтической словесности высочайшего уровня. Например, темы, к которым обратился он в своем творении «Шарафнаме», по сей день поражают наше воображение богатством и точностью заключений, имеющих глубокое научное основание. При этом следует отметить, что поэт ежедневно, без усталости пополнял запас своих знаний. Мысли, отраженные им в поэмах, их скрытое значение могут быть доступны лишь читателю, склонному к серьезным размышлениям.

Автор статьи пытается раскрыть поэтическую значимость творчества Низами Гянджеви, сопряженную с весомыми научными высказываниями, дать оценку глубокому содержанию и смыслу его произведений, являющихся синтезом художественности и полезных знаний.

Ключевые слова: Низами, золото, серебро, ртуть, мудрость, единство художественности и научности